

Gaziantep Baraklarında Dövme Geleneği, Kimlik İnşası ve Cinsiyet İlişkileri

Traditional Tattoos among the Baraks of Gaziantep, Identity Construction, and Gender Relations

Ayşe Yeşim Demir¹

¹İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Antropoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: A.Y.D. 0000-0001-6264-1469

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ayşe Yeşim Demir,
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Antropoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail: ayse.demir@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 09.11.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested: 23.11.2021

Son Revizyon/Last Revision Received: 29.11.2021

Kabul/Accepted: 29.11.2021

Online Yayın/Published Online: 20.12.2021

Atf/Citation: Demir, A. Y. (2021). Gaziantep Baraklarında dövme geleneği, kimlik inşası ve cinsiyet ilişkileri. *Istanbul Anthropological Review - İstanbul Antropoloji Dergisi*, 1, 59–85.
<https://doi.org/10.26650/IAR2021-2012>

ÖZ

Bu makalede, Anadolu'nun Gaziantep Baraklarında sönümlenmekte olan dövme pratiği, kimlik inşası ve cinsiyet ilişkileri bağlamında incelenmektedir. Dövme aracılığıyla, bir performans alanına dönüşen beden üzerinde kültürel örüntülerin nasıl somutlaştırıldığı sorgulanırken, bu süreçler, iktidar ilişkileri kapsamında ve tarihselleştirilerek irdelenmektedir. Makale, bedenin iktidar yapılarına koşulsuz tabi ve edilgen olmadığını, aksine kimlik inşasında kurucu bir unsur olduğunu savunmaktadır. Bu makale, 2014 yılı Mart ayında, Gaziantep'in Barak Ovası'nda bulunan köylerde katılarak gözlem ve derinlemesine görüşmeler yoluyla gerçekleştirilen bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Araştırma, dövmenin ticarileştikten sonra Baraklar arasında moda haline geldiğini ortaya çıkarmıştır. Öte yandan bulgular, bu pratiğin ulusal/üst kimliğe bağlanma ve uyum süreçlerinde stratejik olarak terk edilmiş olabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dövme, Mütilasyon, Modifikasyon, Kimlik inşası, Cinsiyet ilişkileri

ABSTRACT

This article examines, in the context of identity construction and gender relations, the fading practice of tattooing among the Gaziantep Baraks of Anatolia. From a historical perspective and specifically in the context of power dynamics, the study explores the embodiment of cultural patterns as the body becomes a 'space of performance' through tattooing. It argues that the body is not unreservedly and passively subject to power structures—rather, it is a constituent element in identity construction. The article is based on field research conducted through participant observation and in-depth interviews in March 2014 in the villages located in Barak plain, Gaziantep Province. The research reveals that the tattoo became fashionable among the Baraks shortly after it was commercialized. The findings also indicate that this practice may have been strategically abandoned in the process of connecting and adapting to the national/supraethnic identity.

Keywords: Tattoo, Mutilation, Modification, Identity construction, Gender relations

Extended Abstract

The traditional practice of tattooing stands out in various regions of Anatolia, particularly in the Southeast, and is practiced by various ethnic groups using common motifs (Yenipınar and Tunç, 2013). This article explores this tradition with a focus on the Gaziantep–Barak plain, wherein the practice is less common compared to other cities in the region (see Akalın, 2019; Begiç and Çapık, 2020). Today, tattooing is observed only among the elderly in the Barak region.

This study examines the practice of tattooing among the Gaziantep Baraks of Anatolia in the context of identity construction and gender relations. It is based on the findings obtained from a March 2014 field research conducted among the tattooed and non-tattooed residents of the Tüm, Kemlim, Keçebaş, Kersentaş, Şivip, and Güneyse villages. The research was conducted through participant observations and in-depth interviews. The researcher found the chance to observe the everyday life of the Baraks during her stay in the village, where she was hosted by a female participant.¹

All of the tattooed research participants were women aged 70 or above. It was found that there used to be a few Barak men sporting tattoos; however, none of them are alive today. The practice of tattooing was brought to the Baraks by the Gurbets, another ethnic group in the region. The practice gained popularity primarily as a decorative art form shortly after it had become commercialized. For women, a tattoo often indicated one's affiliation to the Barak group and served among women as a symbol of superior social status. However, it was also practiced for healing. Tattoos were also applied on male bodies, particularly because they were believed to increase fertility.

Previous studies on traditional Anatolian tattoos have focused primarily on tattoo motifs (see Hazar, 2006; Begiç and Çapık, 2020). It was observed that the tradition of tattooing practiced by the Baraks shared common patterns with other tattooing practices in Anatolia. However, unlike their neighbors, the Baraks were not aware of the motifs behind these tattoo designs and even stated that they were not interested in learning about such symbolic meanings. This research seeks to understand the significance of the tattoo tradition in the Baraks' social lives as opposed to focusing on the local interpretations of the tattoo motifs.

Previous researches conducted on this subject in other Anatolian cities misleadingly represent tattooing as a “tradition of the elderly” (see Hazar, 2006; Akalın, 2019). Moreover, in some of these studies, the tradition is considered a strategy for city branding (Çağlayandereli and Göker, 2016). However, it is unclear why and how the practice of tattooing has faded over time. This article aims to fill this gap in the literature by historicizing the emergence and abandonment of the tattoo tradition among the Baraks. The research has revealed that this practice may have been strategically abandoned in the process of connecting and adapting to national/supraethnic identity.

1 This article is based on my Master's thesis, titled “Anthropological Approach to the Body, Cultural Intervention and Power Relations”. The thesis was accepted by the Cumhuriyet University in 2014.

Giriş

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde, özellikle Güneydoğu'da, farklı etnik aidiyetler tarafından ortak motifler kullanılarak uygulanan geleneksel bir dövme pratiği göze çarpar. (bkz. Yenipınar ve Tunç, 2013). Bu makale, bölgedeki diğer şehirlere kıyasla (bkz. Akalın, 2019; Begiç ve Çapık, 2020) daha az örneğinin bulunduğu Gaziantep-Barak Ovası'na odaklanarak bu geleneği ele almaktadır. Barak Ovası'nda günümüzde dövme pratiği devam etmemekle birlikte, dövme örneklerine de ancak ileri yaşlardaki kişilerde rastlanmaktadır.

Makalede, Baraklarda dövme pratiği kimlik inşası ve cinsiyet ilişkileri bağlamında incelenmektedir. Makale 2014 yılı Mart ayında Gaziantep'in Barak Ovası'nda bulunan Tüm, Kemlim, Keçebaş, Kersentaş, Şivip ve Güneyse köylerinde dövmeli kişiler ve yöre sakinleri arasında gerçekleştirilen bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Araştırma, katılarak gözlem ve derinlemesine görüşmeler yapılarak yürütülmüştür. Tüm köyü sakini olan bir katılımcı ile birkaç hafta boyunca birlikte yaşamak Barakları daha yakından tanıma imkanı sağlamıştır. ²

Bu araştırmaya katılan dövmeli kişilerin tamamı yetmiş yaş ve üstü kadınlardan oluşmaktadır. Eskiden az da olsa dövmeli erkeklerin olduğu ancak bugün yaşayan erkeklerin hiç birinde dövme olmadığı tespit edilmiştir. Baraklara bölgedeki başka bir etnik grup olan Gurbetler aracılığıyla getirilen dövme, süslenme modası olarak popülerlik kazanmıştır. Kadınlarda; süslenme, statü belirleme, gruba aidiyet maksadıyla yapılan dövme erkeklerde; genellikle çocuk sahibi olmak ile ilgili bir sağaltma pratiği olarak yerini almıştır.

Literatürde Anadolu dövme geleneğiyle ilgili çalışmalarda ağırlıklı olarak dövme motiflerine odaklanıldığı görülmektedir (bkz. Hazar, 2006; Karatay, 2018; Akalın, 2019; Begiç ve Çapık, 2020). Araştırmada, Barak dövmesinin Anadolu'daki diğer dövme pratikleriyle ortak bir işaret örüntüsünü paylaştığı gözlenmiştir. Ancak komşularından farklı olarak Baraklarda son temsilcilerinin dövmelerin simgelediği anlamları bilmemeleri, dahası bu anlamlarla ilgilenmediklerini belirtmeleri dikkat çekicidir. Bu bakımdan araştırmada, dövme motiflerinin anlamlarından çok, dövme geleneğinin toplumsal yaşamdaki yerini anlamaya odaklanılmıştır.

Anadolu'nun diğer şehirlerinde gerçekleştirilen önceki çalışmalarda dövme yanıltıcı bir şekilde “yaşlı adeti” olarak anılmaktadır (bkz. Hazar, 2006; Akalın, 2019). Çalışmaların bazılarında ise dövmenin şehirlerin markalaşma sürecinde rol oynayabileceği ifade edilmektedir (Çağlayandereli ve Göker, 2016). Bu bakımdan literatürde motiflerin benzeşimlerinden yola çıkılarak bu geleneğin nerede ve nasıl başladığına yönelik ipuçları araştırılmıştır. Ancak dövme pratiğinin “neden ve nasıl terkedildiği” sorusuna yeterince yanıt aranmadığı görülmektedir. Bu makale, dövme geleneğinin doğuş ve terkediliş sürecini tarihselleştirerek literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Araştırma, bu pratiğin

2 Bu makale, 2014 yılında Cumhuriyet Üniversitesi tarafından kabul edilen “Beden, Kültürel Müdahale ve İktidar İlişkilerine Antropolojik Yaklaşım” adlı yüksek lisans tez çalışmamın verilerine dayanmaktadır.

ulusal/üst kimliğe bağlanma ve uyum sürecinde stratejik olarak terkedilmiş olabileceğini göstermektedir.

Baraklar

Literatürde, Barakların bugün Türkiye ve Suriye’de yer alan köylere yerleştikleri ifade edilmektedir (Tanyol, 1952). Katılımcı aktarımlarından, Barakların küçük ölçekli bölgesel anlaşmazlıklar ve savaşlar sonucunda zorunlu göç yoluyla bu iki ülkenin sınır bölgelerine yerleştikleri anlaşılmaktadır. Barak Ovası sakinlerinin toplumsal geçmişini bir katılımcı şöyle aktarmıştır:

1700’lü yılların sonunda İran’da Türklerin yaşadığı Horasan bölgesinde yerleşik olan Beydili Oymağı ve onlarla birlikte hareket eden Türkmen oymakları göç kararı alıyorlar. Feriz Bey (Firuz Bey) denilen bir beyin başkanlığında, 84.000 çadırla o zamanlar Osmanlı toprağı olan Anadolu’ya geliyorlar. Birkaç sene Ahlat’ta oturmuşlar. Daha sonra Osmanlı bu oymakları İç Anadolu’ya (Yozgat-Kırşehir-Tokat) iskan etmiştir. Biz, Kayı Boyu’na bağlı Karakeçili Aşireti’yiz. Osmanlı Devleti’nin padişahları da Kayı Boyu’ndandır. Ancak biz Anadolu’ya onlardan daha sonra Beydili Oymağı ile birlikte gelen grubuz. Yozgat bölgesine yerleştirilen bu Türkmen oymakları daha sonra orada yaşayan halkın malına mülküne zarar vermeye başlıyorlar, Çünkü çadırlarda zor koşullar altında yaşıyorlar hayvancılıkla uğraşıyorlar. Daha sonra İstanbul’dan yeni bir göç kararı çıkıyor. Urfa Akçakale’nin altındaki Colap mevkiine iskan ediliyoruz. Ancak bu iskanda da Kürt aşiretleri ve Arap aşiretleriyle toprakları paylaşma konusunda büyük çatışmalar yaşanıyor. Hepsi Osmanlı tebasında olduğu için İstanbul’a tekrar şikayetler gidiyor. Yerleştirilen Türkmen oymaklarının burada yerleşik düzendeki halka zarar verdiği gerekçesiyle Halep valisi Abbas Paşa’ya Türkmen oymaklarının tamamen dağıtılması yönünde emir geliyor. Burada Türkmen oymaklarının dağıtılmasının nedenlerinden biri de hasım oldukları Arap ve Kürt aşiretlerini taciz etmek ve püskürtmek üzere maldan yoksun bırakmak amaçlı, savaş taktiği olarak kullanılan hırsızlıkların da engellenmesini sağlamaktır. Örneğin buradan Şam’a gidip, develeri alıp getiriyorlar. Abbas Paşa, burada yerleşmiş olan Türkmen köylerine top kurduruyor ve oymakları topa tutturuyor. Feriz Bey de halkın yarısını toplayıp yeniden Horasan’a dönüyor (Abdullah, Mart, 2014).

Barakların göç süreci literatürde de benzer şekilde yer bulmaktadır (bkz. Tanyol, 1952). Buradan, Barak Ovası’nda yaşayanların geçmişlerine dair ilgi duyarak yazılı kaynaklardan da faydalandıkları anlaşılmaktadır:

Urfa’da aynı aşirete mensup olmanın verdiği akrabalıkla, Karakeçi Aşireti’nin yanına yerleşmişiz. Çeşitli uyumsuzluklar nedeniyle oradan da kopup Barak Ovası’na yerleşmişiz. 1830’ların başında Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa Osmanlı’ya isyan ediyor, Nizip’te Osmanlı ordusuyla savaşa giriyor ve bu savaştan

galip çıkıyor. Bu sayede Kütahya'ya kadar ilerlemiş. Bizim köylerimizden de vergi almaya başlamış ve bizim köylerimizde o zamanlar Osmanlı'nın boy beyliği gibi bir beylik varmış. Silahlı ve atlı askerleri varmış ve güvenliği sağlıyormuş. Herhangi bir çiftçinin ya da köylünün normal şartlarda böyle bir şey yapması söz konusu olamaz. O sırada haraç istenirken, biz Osmanlı'ya bağlıyız diye bizimkiler ödemeyi reddetmişler. Tartışma çıkmış (Abdullah, Mart, 2014).

Barak Türkmenlerinin yaptıkları göçler sonunda Osmanlı'ya bağlandıkları ve Barak Ovası'na yerleştikleri ifade edilmektedir.³ Bu alan araştırması Suriye'nin iç savaş ortamından dolayı Türkiye'de Gaziantep sınırında yer alan Barak Ovası'nda gerçekleştirilmiştir. Ancak savaşın etkisiyle sınırın diğer tarafından Türkiye'ye akrabalarının yanına gelmiş kişilerle de görüşülmüştür:

Benim Suriye'de oturduğum yerdekilere de “Barak” derler. Yani bizi Suriyeliler de “Barak” olarak bilir. Benim burada da Suriye'de de akrabam çoktur. Çünkü eskiden Türkiye'de askerlik çok uzunmuş. Askerlikten kaçmak için oraya göçerlermiş bazıları. Sonra oraya yerleşmiş, kalmışlar. Beni de orada gelin ettiler. Ömrümü orada geçirdim. Ben Suriye'de doğdum ama Türkmen'im, Arap değilim (Dursun, Mart, 2014).

Barak Türkmenlerinin örf ve adetlerinin anlatıldığı bir çalışmada dikkat çekici bir şekilde Baraklar “su katılmamış, has Türk” olarak tanımlanmıştır (Tanyol, 1952). Aydın'ın çalışmasında ise Gaziantep'te yaşayan Barakların Türkiye'ye yerleşmiş Türkmen gruplarından olduğu belirtilmektedir (Aydın, 2012). Ancak alan araştırmasında, Gaziantep Barak Ovası'nda yaşayan Barakların bugün çoğunluğunu Türkmenlerin oluşturduğu, az da olsa Kürtlerin ve Arapların da bulunduğu çoketnili bir yapı gösterdiği görülmüştür:

Osmanlı döneminde sınırlar ayrılmadan öncesinde bu bölge Barak olarak bilinirmiş. Şimdi ayrı ülke sınırlarında olsa da bir kısmı Suriye'de Hatay Reyhanlı tarafına doğru da uzantısı olan bir bölgedir. Burada Kürt ve Araplar da var ancak onlar da ayrıca göçüp gelmişlerdir. Kaçınılmaz bir şekilde ortak kültür oluşturuyorlar. Çünkü zaman içinde birbirlerinden etkilenmemeleri mümkün değil (Abdullah, Mart, 2014).

Annesinin Arap, babasının Türkmen olduğunu belirten bir katılımcı bu çoketnili toplumsal yapıyı şöyle ifade etmektedir: “Barakların içinde Türkmen, Kürt, Türk, Arap karışıktır. Arap'ı Kürt'ü yok, biz Barak'ız” (Güley, Mart, 2014).

Alan araştırmasında, Barak Ovası'nda çok sayıda küçük ölçekli köyün bulunduğu aktarılmıştır. Burada köy sayısının çok ancak köylerdeki nüfusun az oluşunu bir katılımcı kendi aşireti üzerinden “akrabalar, özellikle de kardeşler arasındaki anlaşmazlıklar”la

3 Barakların Gaziantep'te ilk çadır kurdukları yer, bugün Barak Ovası'ndaki küçük bir tepedir. Burası ilk yerleşim yerleri olduğundan burada uluslararası katılımlı festivaller düzenlendiği belirtilmektedir.

ilişkilendirerek şu ifadeleri eklemiştir: “Biz aşiretler. Amcazade köyleri bu köyler. Kardeşler zamanında ayrılarak farklı köylere dağılmışlar” (Emine, Mart, 2014).

Hem kent hem köy hayatının içinde bulunan bir köy sakini, bugün Barak Ovası’nda yaşayanların çoğunluğunun Horasan’dan gelen Beydili Oymağı’nın Türkmen aşiretleri olduğunu ifade etmiştir:

Bizim buraya gelişimizin sebebi birlikte hareket ettiğimiz diğer aşiretlerin burada yerleşmiş olmalarıdır. Tarihte Barak bölgesine biz iki kez gelmişiz. Şu an bulunduğumuz bölgede Türkmen olan, Rışvan Aşireti denilen büyük bir aşiret yaşıyormuş. Barak dediğimiz, bölgenin şu anki bulunduğumuz yeri, bölgenin adıdır. Burada bulunanlar yoğunlukla Türkmen’dir. Burada oturan bütün aşiretler aslında Beydili Oymağı’nın birer parçasıdır (Abdullah, Mart, 2014).

Bu göçer toplumun geçmişte Alevi olduğu ancak Anadolu’da bugün buldukları yere yerleştikten 100-150 yıl sonra Sünniliği benimsediği aktarılmaktadır. Buraya Kürt ve Arap grupların Türkmenlerden sonra geldiği aktarılmıştır:

Biz Horasan’dan Alevi olarak gelmişiz ama 100-150 yıllık bir dönem içinde Sünnileşmişiz. Hakim olan Sünni gelenek zaman içinde tamamen yerleşmiştir. Buradaki köylerde Alevi-Türkmen köyleri var ancak onlar daha sonra gelmişlerdir. Barak bölgesi sürekli el değiştiren bir bölgedir: Kıyımların yapıldığı, göçlerin yaşandığı ve sakinlerinin sürekli değiştiği bir bölgedir (Abdullah, Mart, 2014).

Katılımcının aktardığına benzer bir şekilde, 1850’lerdeki operasyonlarla yerleşik hayata geçen Barak Türkmenlerinin bugün tamamen Sünnileşmiş olduğu literatürde de belirtilmektedir (Aydın, 2012).

Uluslaşma süreci, her ne kadar ulus öncesi sosyokültürel açıdan farklı aidiyetleri görmeksizin nüfusu homojenleştirmeye çalışsa da farklılıklar geleneksel pratikler yoluyla sürdürülmeye çalışılmıştır. Baraklarda, bu pratikleri örnekleyen Anadolu dövmesinin bu çatışık ilişkiye direndiği ancak günümüzde yok olmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Dövmeye pratiklerinin ortaya çıkış ve terkediliş süreçlerinin tarihselleştirilmesi, araştırmanın genel perspektifini vermek açısından önemlidir.

Baraklarda Dövmeye

Anadolu dövmesi, Arapça konuşulan yörelerde “vesm, veşm” (Begiç ve Çapık, 2020), Arapça ve Kürtçenin yoğun konuşulduğu yörelerde “dek, dak” (bkz. Çerikan ve Alanko, 2016; Fırat, 2017; Begiç ve Çapık, 2020) adlarıyla anılmaktadır. Baraklarda ise dövmeye “dövü, dövün, döğü, döğün, döğü, döğün” şeklinde ifade edilmektedir.⁴ Kelimenin bu alternatif

4 Katılımcıların aynı konuşmanın akışında dövmeyi bu söyleyişlerin hemen hepsini kullanarak ifade edebildikleri görülmüştür. Bu telaffuz “v,g,ğ” seslerinin birbirlerine dönüştürülmesi ve “n” harfinin yutulması ile açıklanabilir.

telaffuzlarının -alt kimlikler arası etkileşimin yoğun olduğu yörede- aksan farklılıklarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Kendisinin “Türk ve Türkmen” olduğunu bildiren bir katılımcı dövmenin telaffuzuna yönelik çeşitliliği şöyle yorumlamaktadır: “Dövme, dövün derler adına. Bizde çoğunlukla dövme denir. Karşı köyde başka şey derler, burada başka. Köyden köye değişir bazı şeylerin adı” (Hatice, Mart, 2014). Literatürde, Anadolu dövmesinin “döğün, dövün” gibi karşılıklarına Türkçe konuşulan yörelerde rastlandığı belirtilmektedir (Fırat, 2017; Begiç ve Çapık, 2020).

Baraklarda gündelik yaşamda kullanılan nesnelerin üzerinde örneklerinin görüldüğü motifler, bedene de dövme olarak nakşedilmiştir. Örneğin benzer imlerle dövmede ve şark yastıklarının üzerindeki bezemelerde ortak bir geleneğin tezahürü olarak karşılaşılabilmektedir. Güneydoğu’da ise keçe ve kilim motifleriyle dövme motifleri arasında şekil benzerlikleri olduğu belirtilmektedir (Yenipınar, 2013, s. 12). Baraklardaki dövme pratiği, Anadolu’nun diğer şehirlerinde görülen geleneksel dövme pratikleri ile benzer bir işaret örüntüsünü yansıtmaktadır (bkz. Öncül, 2012; Çağlayandereli ve Göker, 2016; Karatay, 2018; Akalın, 2019; Begiç ve Çapık, 2020). Anadolu’da yapılan dövmelerin, “Orhun Yazıtları’nda, Özgün Turfan Yazmaları’nda ve Uyuk Arjan Yazıtları’nda” bulunan işaretlerle benzerlik gösterdiği belirtilmektedir (Begiç ve Çapık, 2020). Bu dövme motiflerinin Güneydoğu’da bulunan ve insanlığın en eski inanç merkezi olarak bilinen Göbeklitepe’deki yılan ve akrep figürleriyle de benzeştiği ve motiflerin tarih öncesi inançlarla ilgili olduğu ileri sürülmektedir (Yenipınar, 2013, s. 11). Bu bilgiler geleneksel dövmenin köklerinin çok daha eski tarihlere uzandığına işaret etmektedir.

Güncel çalışmalara göre, arkeolojik kalıntılar Dünya’da dövmenin en erken üst paleolitik dönemde görülmüş olabileceğini göstermektedir (Deter-Wolf vd., 2016). Dövmenin beden üzerinde okunabilen en eski örnekleri ise MÖ 3370-3100 yıllarına tarihlenmektedir; bunlar doğada kendiliğinden korunarak günümüze ulaşan ve “Buzadam Ötzi” adıyla anılan kişinin bedenindeki dövmelerdir (Deter-Wolf vd., 2016). Alan araştırmasında görülen dövme motifleriyle bu bilinen en eski dövme motifleri arasında bile benzerlikler bulmak mümkündür. Bu bakımdan geleneksel dövme yaygın bir toplumsal hafızayı da simgelemektedir. Bir mütilasyon/modifikasyon biçimi olarak dövme, zaman ve uzamsal açıdan yeniden yorumlanabilen ve bu minvalde özgünleşen anlamlar içerebileceği gibi, yaygın bir toplumsal hafızanın yansıtıcısı da olabilir.

Dövmenin Gelişi ve Gurbetler

Dövmenin Baraklara dahil edilme sürecinde “Gurbet” denilen “gezgin bir Çingene grubu”ndan bahsedilmiştir: “O zaman Gurbetler vardı, onlar bize bu dövmeleri yaparlardı (Safiye, Mart, 2014). “Gezginici gruptur Gurbetler. Köy köy gezerlerdi. Çadır kurarlardı, epey otururlardı” (Hatice, Mart, 2014).

Aydın’ın Türkiye’nin etnik yapısına dair çalışmasında, Türkiye’de bulunan Çingenerler arasında “Gurbati” adı da geçmektedir (Aydın, 2012). Kuzey Kıbrıs’ın etnik yapısıyla ilgili

çalışmalarda da “Gurbet” denilen “Çingene” grupların oralarda azınlık olarak yaşamlarını sürdürdüklerinden bahsedilmektedir (Keser ve Özdemir, 2008; Öztürk, 2009).

Bazı aktarımlardan Gurbetlerle sadece dövme yapımıyla sınırlı bir iletişim kurulduğu ve Gurbetlerin pek tanınmadığı anlaşılmaktadır: “Gurbetler, Kürtler miydi, Türkler miydi bilmem” (Safiye, Mart, 2014). Bazılarında ise Gurbetlerle kirvelik yoluyla akrabalık kuracak kadar yakınlaştığı görülmektedir: “Gurbetler bizim kirvemiz olurlardı” (Emine, Mart, 2014).

Katılımcıların bir kısmı, Gurbetlerin kendi aralarında Arapça ya da Kürtçe olmayan başka bir lisanı konuştuklarını belirtmiştir: “Kürt ya da Arap değillerdi. Kendilerine özgü bir lisanları vardı” (Hatice, Mart, 2014). Arapça bilen bir katılımcı ise Gurbetlerin de Arapçayı bildiklerini ve kendi aralarında Arapça konuştuklarını belirtmiştir: “Gurbetler Harran tarafından gelirlerdi. Arapçayı bilir konuşurlardı. Ben onların konuşmalarını anlardım” (Güley, Mart, 2014).

Aktarımlar, Gurbetlerin el becerisine yönelik mesleklerle ilgilendiklerini; “merdivenaltı dişçilik”, dövmecilik gibi işler yaptıklarını göstermektedir: “Çingenelerin meslek sahibi olanıydı bunlar. Dövme yaparlardı. Daha sonraki zamanlarda dişçilik yapmaya başladılar” (Hatice, Mart, 2014). Bunların yanı sıra Gurbetlerin kendi yaptıkları elekleri sattıkları ve bazılarının dilendikleri de söylenmektedir: “Bunlar dilenirler, kalbur-sarat (elek) yaparlar; köylerde buğday ve arpa elendiği için bunları yapıp köylere satarlardı. Gurbetlere eskilerimizi veririz, buğday veririz, arpa veririz, un veririz” (Güley, Mart, 2014).

Barak Ovası’nda, Gurbetlerin artık pek görünmedikleri bildirilmiştir: “Gurbetler eskiden burada çok kalırlardı, yaşarlardı. Bizim köyde Gurbet kalmadı şimdi hepsi şehre gittiler” (Hatice, Mart, 2014). Bu yüzden Gurbetlerle ilgili bilgiler onları hatırlayan köy sakinleri tarafından aktarılmıştır.

Aktarımlarda, dövmenin Araplardan öğrenildiği ifade edilmiştir: “Bu Arapların süsüymüş, bize Araplardan geçmiş” (Melek, Mart, 2014). Gurbetlerin yıllar önce Araplardan öğrendikleri dövmeyi para, gıda ya da eski eşya karşılığında Barakların beğenisine sunduğu yani Gurbetlerin Baraklara dövmeyi ticaret amacıyla getirdikleri anlaşılmaktadır.

Dövmenin Hazırlanışı ve Uygulanışı

Dövme, bedeni yaralayarak yapılan zahmetli ve fiziksel açıdan acı veren bir mütilasyondur. Baraklarda görülen dövmenin yapılışını bir katılımcı şöyle aktarmıştır:

İdare çirasının ağzına çaput koyulur. Yakılır. Çaputun isi alınır. Davarın (koyun/keçi) ödünü alıp çıra isisiyle karıştırırlar. 3-4 ya da 5 tane dikeş iğnesi alınır. Onlar iple birbirine bağlanır. Mürekkep fırçası gibi bir fırçayla öd-is karışımı yüze yazılır. Daha sonra iğneler o yazdıkları yere vurulur. Batırılıp çekilir. Yazıların olduğu yerler kanatılana kadar iğne batırmaya devam edilir. Kanadıktan sonra karışılmaz.

Kanayan yerler baş tutar, kabuk bağlar. (Gurbetleri kastederek). İşlerinin ustası oldukları için o yazdıkları yeri muntazam bir şekilde iğneyle kanatırlar 1-2 gün kalır. Sonra dövüye dönüşür. Kız emziren anne sütü, hayvan ödü, çıra isı. Sütle dövünün bir ilgisi yok. Süt inanç gereği, tılsım için konurdu. Anne sütünün yaraları iyileştirdiğine inanılırdı (Güley, Mart, 2014).

Burada, nispeten fazla dövmeyle sahip olan katılımcının dövmenin bıraktığı yaralardan bahsetmesine rağmen kendisiyle ilgili herhangi bir “acı” söyleminin olmaması dikkat çekici bulunmuştur. Buna karşın aynı katılımcının toplumlarındaki dövme deneyimlerine ilişkin şunları ifade ettiği görülmüştür: “Döverken çok acıdı. Dayanamazdın. Ama elini ayağını tutarlardı. Çok eziyetli olurdu” (Güley, Mart, 2014).

Başka bir katılımcı, Gurbetlerden öğrendiği dövmeyle, kendi tarifıyla ve “acı” söylemi olmaksızın şöyle aktarmıştır: “Çıranın isı yukarıya birikir, sallanırdı. Onun içine davar ödü ve nar kabuğu koyar, karıştırır, yapardı. Bir yoldaşım vardı. Dövmelerimi onunla birlikte uydurduk ve kendimiz yaptık” (Zekiye, Mart, 2014). Aktarımlarda “acı” söyleminin çeşitli yoğunluklarda varlığı da gözlenmiştir: “Göz sürmesini ödle karıştırıp, iki iğneyi ona batırıp, iğneleri yüzüne hafif batırırsın, az kanar” (Melek, Mart, 2014). Bu katılımcının “az kanar” dediği dövme, başka bir katılımcı için birkaç gün süren bir acının ifadesine dönüşmüştür: “Gurbetler davar ödüyle gaz lambasından alınan isı karıştırırlardı ya da zeytinyağını yakar isı ve iğneyle yaparlardı. Acıdı, kanadı, dayanamadım. İyileşmesi iki üç gün sürüyordu” (Safiye, Mart, 2014).

Görüldüğü üzere, geleneksel dövme için diğer Anadolu dövme pratiklerinde olduğu gibi (bkz. Çağlayandereli ve Göker, 2016; Akalın, 2019) is (göz sürmesi, çıra isı veya yakılmış zeytinyağının isı), koyun veya keçi ödü, bazen nar kabuğu, bazen de -yaraları iyileştireceğine inanılarak- kız bebek emziren bir annenin sütü eklenerek bir karışım hazırlanırdı. Dövme, bu karışımı deriye bulaştırarak ve ardından çizilen yüzeyleri iğnelerle yaralayarak yapılırdı. Dövmenin yapılışına yönelik bu aktarımlarda “acı” söyleminin, kadınların dayanıklılıklarına bağlı olarak, değiştiği söylenebilir.

Dövmenin Bedende Uygulandığı Bölgeler

Baraklarda, eskiden erkeklerin nadiren ellerinin ve kollarının üstüne dövme yaptırdıkları aktarılmaktadır: “O zaman bazı erkeklerin de ellerinin üstünde vardı, yüzlerinde yoktu” (Hatice, Mart, 2014). Bu dövmeler genelde -kadınlarda da örnekleri görülen- ceren motifi olarak nakşedilmiştir: “Erkekler ellerine ceren yaptırırlardı. Herhalde onlar da süs için yaparlardı” (Zekiye, Mart, 2014). Erkeklerde görülen başka bir motif de makas motifidir: “Erkeklerde makas (miyassa denilen) şeklinde dövme olurmuş” (Güley, Mart, 2014). Kadınların ise bedenlerinin hemen her yerine dövme yaptırabildikleri belirtilmektedir. Yüz, eller, kollar, gerdan ve memelerin üstü dövme için birer performans alanına dönüştürülmüştür.

Dövmeler ile dudakların kalıcı olarak boyandığı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra yüzde, dudağın hemen altından başlayıp gerdana ve meme üstüne inen bir dövmeler örneğinden bahsedilmiştir: “Eskiden bizim yaşlılarımızda bu dövmeler çok fazlaydı. Kadınların memelerine kadar dövmeleri vardı. Elleri, kolları, çeneleri doluydu” (Hatice, Mart, 2014). Ancak görüşülen dövmeli kadınların hiç birinde gerdan ve meme üzerine yapılan dövmelere rastlanmamıştır. Ulaşılan dövmeler örnekleri çoğunlukla yüzde yer almaktadır. Bunun yanı sıra ellerin üstü, el bilekleri ve kollarda dövmelere rastlanmıştır (bkz. Fotoğraf 1 ve 2).

Fotoğraf 1. Gurbetlerden dövmeler yapmayı öğrenebilenler kendileri de dövmeler yapmayı denemiştir Keçebaş Köyü, 2014 (Fotoğraf: Ayşe Yeşim Demir)

Fotoğraf 2. Bileğe yapılan dövmeler, Güneysel Köyü, 2014 (Fotoğraf: Ayşe Yeşim Demir)

Beden, özellikle de yüz kimliğin vitrinidir. Vigarello, yüzün bedende öne çıkan bu yönünü şöyle ifade etmektedir: “Gündelik yaşamda, görünürün ve bedenin hiyerarşisini -üst kısımlara tanınan ayrıcalık, yüze verilen önem, sayısız gerekliliğin dayatabileceği bakışın bu çok odaklanmış yönelimini- fark etmemek olanaksızdır” (Vigarello, 2013, s. 20). Baraklarda ise “güzel” olabilmek için kişiler genellikle kalıcı bir süs olan dövmeyi kullanmışlardır. Burada, tutarlılık gösteren şekilde yüzün her iki tarafına, aynı motiflerle simetrik olarak işlenmiş dövmeler dikkat çekmektedir. Güzellik kavramını simetri ile ilişkilendiren yaygın kavrayış⁵, bu toplumda dövmelerin yüze nakşedilme şeklinde açığa çıkmış olabilir (bkz. Fotoğraf 3 ve 4).

Fotoğraf 3. Yüze, ellere ve kollara yapılan dövme, Tüm Köyü, 2014
(Fotoğraf: Ayşe Yeşim Demir)

5 Umberto Eco'nun “Güzelliğin Tarihi” adlı çalışmasında Ortaçağ güzellik anlayışı çerçevesinde, yüzün simetrik oluşunun güzelliği çağrıştırdığı anlatılmaktadır (Eco, 2012). Dünya'nın çeşitli yerlerinde geleneksel dövme örneklerinde dövmelerin simetrik olarak yapıldığı görülür (Salvador-Amores, 2002).

Fotoğraf 4. Yüzü dövmeleli bir Barak kadını, Şivip Köyü, 2014 (Fotoğraf: Ayşe Yeşim Demir)

Dönüşümlü olarak Gaziantep kent merkezinde ve köyde yaşadığını bildiren bir katılımcı, dövmeleli bazıları ile ilişkili olabilecek bir hamam geleneğinden bahsetmiştir: “Kadınlar memelerinin üstüne dövme yaparlardı. Hamama gittiğinde göğsün güzel görünürdü. Kocadan ziyade kadınlar birbirlerine göstermek için dövme yaptırırldı” (Melek, Mart, 2014). Oysa Barak köylerinde yaşamını sürdürmüş olan katılımcılar, köylerde hamam geleneğinin olmadığını ve gerdana inen dövmeleli kadınların “kadınların kocalarına hoş görünmeleri için” yapıldığını söylemiştir: “Kadınlar kollarını, göğüslerini her yerini dövdürürlerdi. Bir tanesinin dövmeleli ölüsü yıkanırken gördüm. Bizde hamam yoktur” (Emine, Mart, 2014).

Le Breton, güzellik ya da çirkinliğin -daha doğrusu kişinin toplumsal anlamda kabul edilen çekicilik niteliğinin- kişilere ilişkin lehte ve aleyhte düşünceler doğurduğunu ve bu düşüncelerin -güzelliği, gençliği temel alan çekicilik zorunluluğunda- erkeklerden çok boyun eğen kadınların üzerinde etkili olduğunu ileri sürmektedir (Le Breton, 2018). Barak kadınlarında da benzer biçimde, -ister söylemde kalsın, ister uygulansın- gerdana kadar işlenebilen dövmenin hem diğer kadınlar hem de erkekler üzerinde “çekici görünmek üzere” etkisi olduğu söylenebilir. “Süslenme” amacıyla yapılan dövmenin, kimliğin beden araçsalığında, bedeni cinsiyetlendirme hususunda etkin bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Dövmenin Uygulanma Yaşı

Baraklarda kişilerin ilk dövmeleli çocukluk, çoğunlukla ergenlik ve ilk gençlik yıllarında yaptırıldıkları söylenmiştir. Alan araştırmasında görüşülen en yaşlı katılımcı, dövmeleli kişilerin çocukluk anılarını şöyle paylaşmıştır: “Dövmeleli 5 yaşındayken yapıldı. Annemler koyun

yaylamaya gitmişler. Hiç kimsenin haberi yokken bizim kirvemiz olan Gurbetler gizlice bana dövme yaptılar. Amcalarım Gurbetlere, bana dövme yaptıkları için dayak attılar” (Emine, 95 yaşında, Mart, 2014).

Dövmenin genellikle bebeklere yapılmadığı söylenmiştir: “Kız, genç kız olunca yaparlardı. Bebeklerin yüzü, cildi yumuşak diye, tutmaz diye onlara yapılmazdı” (Melek, 70 yaşında, Mart, 2014). Nitekim dövmenin uygulandığı yaşlara bakıldığında sadece bir istisna olarak “ismi-l bekkar” dövmesinin yenidoğan bebeklere yapıldığı anlaşılmaktadır.

Baraklarda dövme yaşıyla ilgili olarak ergenlik dönemine dikkat çekilmiştir: “Dövü ergenlik çağına geldiği için 11-12 yaşındaki kızlara yapılırdı. Ben de 13 yaşındaydım” (Güley, 87 yaşında, Mart, 2014). Katılımcıların çoğunlukla ergenlik döneminde uygulandığını belirttikleri dövme, bu yönüyle geleneksel geçiş ritlerini anımsatmaktadır. Araştırma bulgularına göre, dövmelerin ilk uygulanışı yaygınlıkla kişilerin bekar oldukları zamanlara tekabül etmektedir. Bu özelliği de pratiğin “geçiş ritini” olarak kullanıldığı görüşünü güçlendirmektedir. İstisnai bir örnek olarak bir katılımcı ise, evlendikten dahası çocuk sahibi olduktan sonra ilk dövmelerini yaptırdığını aktarmıştır: “Gençtim, evliydim, çocuklarım da vardı. Dövmeleri o zaman yaptırdım, ama yine de çok zaman oldu” (Hatice, 85 yaşında, Mart, 2014). Bu katılımcı çok genç yaşta evlendiğini, dövmelerini yine de gençlik yıllarında yaptırdığını belirtmiştir.

Literatürde, Anadolu’da geleneksel dövmenin “yaşlı adeti” olarak ifade edilmesi (bkz. Hazar, 2006; Akalın, 2019) dövmenin yaşlı kişilere yapıldığı yönünde bir izlenim vermektedir. Araştırmada ise dövmeli kişilerin yetmiş yaş ve üstünde olduğu ancak dövmelerini çok daha erken yaşlarında yaptırdıkları görülmüştür. Bu nedenle kişilerin dövme yaptırdıkları yaşları açısından bakıldığında dövmenin “yaşlı adeti” olmadığı ileri sürülebilir. Nitekim dövmenin bu yönü -sadece ileri yaşlardaki kişilerde bulunuşu ve kendilerinden sonra hiç kimsenin dövme yaptırmayışı- bu pratiğin Barak Ovası’nda terkedilmiş bir pratik olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Kimliklenme ve Cinsiyet İlişkileri

Bedenin “iktidar” odağındaki edilgenliğine dikkati çeken Foucault, iktidar kavramını “bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak, doğrudan gündelik yaşama müdahale eden ve bu yolla bireyleri özne yapan bir iktidar biçimi” olarak tanımlar (Foucault, 2011, s. 64). İktidar ilişkileri bağlamında özneyi ise; “denetim ve bağlılık yoluyla başkasına tabi olan özne ve vicdan ya da özbilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış olan özne” olarak iki anlamda kullanır ancak her iki anlamın da boyun eğdiren ve tabi kılan bir iktidar biçimini telkin ettiğini belirtir (2011, s. 64). Burada birey üzerinden edilgen tasviriyi yorumladığı “beden”i daha sonra öznenin kendisi ve iktidar sistemlerinin uygulayıcılarından biri olarak ele alır (Foucault, 2013). Kadın ve erkeklerde görülen genital mütilasyonlar (bkz. İlkaracan vd., 2011), boyunların halkalarla uzatılması (DeFrees,

1987), dudaklara tabak geçirilmesi (Longman ve Bradley, 2016) lotus ayakkabılarla ayak kemiklerinin yapısının bozulması (Ko, 2001) gibi birçok mütilyasyon örneğinde toplumsalın odağında yer alan beden -koşulsuz olmayan- tabiyeti üzerine düşünülebilir. Ancak anlam arayışı içinde bakıldığında özellikle bu edilgenlik savının ötesine geçen; kişilerin kendi arzu, istek ve beklentilerini karşılamak bunların yanı sıra toplumdaki statülerini belirlemek üzere bedenlerine yaptıkları/yaptırdıkları mütilyasyonlar da bulunmaktadır. Bu yönüyle biçimlendirilen geleneksel dövme pratiği gibi mütilyasyonlar, Bourdieu'nün sunduğu “sembolik şiddet” üzerinden okunabilir. Bourdieu, paradoksal itaatın bir örneği olan eril tahakkümü ve bunun dayatılış ile buna katlanılış tarzlarını “sembolik şiddet” ile açıklamaktadır: Buna göre, “tahakküm ve itaat ilişkisi, tahakküm eden kadar edilenin de tanıdığı ve kabullendiği bir sembolik ilke adına uygulanır” (Bourdieu, 2015, s. 11-12). Bu kavrayış ile Baraklarda dövme pratiğinin “örtülü bir zaruret/ dayatılış” içinde yapılagelmiş ve terkedilmiş olduğu söylenebilir.

Le Breton, beden seçilmiş ama daima geri çekilebilecek bir kimliğin değişken biçimli kabuğu olduğunu ve kimlik imlerini derinin üzerine yerleştirmenin dövme gibi pratiklerle sağlanabileceğini belirtir (Le Breton, 2019). Beden, kimlik oluşturulmasında kullanılır ve yaşam boyunca kişinin mevcut olduğu tüm sosyal ve kültürel örüntülerin izleriyle bezenir. Dövme gibi deri üzerine nakşedilmiş izler –derinin korunabildiği durumlarda- ölümden yıllar sonra bile gözlenebilir (Scheinfeld, 2007; Deter-Wolf vd., 2016). Bu bakımdan işaretler, sıradan olmayan bir işlevselliğe sahiptir. Gruba aidiyeti görünür kılmak için insanlar bir takım işaretleri bedenleri üzerinde taşırlar. İşaretler, dışarıyla benzeşse de kültürün kendi içinde anlamlandırılabilir ve bu yolla özgünleştirilir. Bu yönüyle işaretlerin geliştirdiği sembolik ilişki “öteki” ye karşı bir korunak haline gelebilir. Le Breton, kimliğin kökeni olması sebebiyle kaçınılmaz ve gerekli olarak nitelendirdiği bedeni “öteki” ile ilişkisi üzerinden şöyle tanımlar:

Değişimleriyle ve ötekilere karşı getirdiği sorumluluklarla korkutur. ‘Ben’ için bir tehdittir. Bununla birlikte beden bireyin dünyayla ilişkisini kuran bir bağıdır, dokunulabilen tek sürekliliktir, bireyin yaşamına sahip olabilesinin tek aracıdır. Hem sevilir, hem nefret edilir, simgesel bir anlatım biçimini temsil eder ve bu anlatım biçimi kimi zaman saçlar, giysiler, bedendeki izler (piercing, dövme vb.) ya da yaşamla ilişki bağlamında farklı bir üsluptaki özgünlük arayışında yansır (Le Breton, 2011, s. 23-24).

Dövme, onu taşıyan kişinin hangi topluma, buduna, klana, aşirete ait olduğunu tanımlayabilir. Anadolu’da yapılan dövmenin basit çizim teknikleriyle üretilmiş motiflerinin de mistik ve toplumlara özgü sembolik anlamları bulunmaktadır (bkz. Hazar, 2006; Begiç ve Çapık, 2020). Ancak çoğunluğunu aşiretlerin oluşturduğu bilinen Baraklarda (bkz. Zeyrek, 2009; Aydın, 2012) dövme motiflerine ilişkin herhangi bir şekilde aşiret, soy vb. aidiyetleri sembolize eden işaretlerden söz edilmemiştir. Araştırmada ulaşılabilen motifler (ceren, makas, üç nokta, yıldız vb.) bir zamanlar belki de bu gibi aidiyetlerin işaretleri olarak kullanılmışsa da Baraklarda motiflerin bu yönüyle kullanılmadıkları görülmektedir. Nitekim bu motifler son

taşıyıcıları tarafından “herkes yaptırıyor” diye yapılarak, yeniden –ancak farklı bir şekilde- gruba aidiyeti sağlamakta kullanılmıştır: “O zamanlar herkes dövme yaptırıyordu. Biz de heveslendik, yaptırдық” (Safiye, Mart, 2014).

Baraklarda geleneksel dövme, uzun zaman uygulanmış olsa da günümüzde dövme motiflerinin sembolik anlamlarının bilinmediği anlaşılmaktadır: “Bu şekillerin anlamını ben bilmiyorum, Gurbetler kendileri yaparlardı bunları” (Emine, Mart, 2014).

Bir katılımcı kolundaki dövmenin “firece” denilen bir dövme olduğunu bildirmiştir: “Elimin üstünde ceren var. Kolumdakilere “firece” gibi bir şey derler. Üç yahut dört noktalı bunlar. Bu dövün süs içindir. Dövüncü, bunları sana yapalım gelin olursun, dedi. Bu dövünlerin anlamları varmış da ben bilmiyorum” (Melek, Mart, 2014).

Anlamını kendisinin bilmediği “firece” kelimesi, Arapça bilen başka bir katılımcının aktardığına göre, kelime kökeni itibariyle Arapçada “baht” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla “firece”ye bir zamanlar baht açıklığı için üretilmiş ancak “anlamı unutulmuş” bir motif denebilir. Dövme motiflerinin anlamına yönelik görüşleri bir katılımcı şöyle özetlemiştir: “Bir anlamı yoktur. Anlamı süstür” (Zekiye, Mart, 2014).

Motiflerin anlamlarından kopuş dövmenin terkedilmesindeki ilk basamağı oluşturmuş gibi görünmektedir. Buna karşılık Baraklarda –günümüzde yapılmasa da- sağaltma pratiği olarak kendini gösteren dövme örneklerinin ise henüz unutulmadığı görülmektedir.

Katılımcılara göre, dövmelerin bazıları sağlığa kavuşmada ve çocuk sahibi olmada çeşitli inanışlarla uygulanmıştır. Sağaltma yöntemlerinden biri gözlerle ilgilidir. Barak bölgesinin iklimsel özellikleri ve köy içi çalışma koşulları nedeniyle sıkça rahatsızlanan gözleri, kalıcı olarak iyileştirmek için “her iki gözün dış kenarlarına ince birer çizik şeklinde” dövme yapıldığı söylenmektedir. Bu dövmenin toplulukta cinsiyet ayırt etmeksizin uygulandığı belirtilmektedir. Günümüzde uygulaması devam etmese de araştırma sırasında bu dövmeyi yaptırmış olan bir katılımcı ile görüşme fırsatı bulunmuştur (bkz. Fotoğraf 5): “Ot çuvalı taşırken gözümde çıban çıkıyordu. Kardeş ekmeği yemeyen birine gözünün iki yanına dövme yaptırırsan gözlerin iyileşir, dediler” (Güley, Mart, 2014). Katılımcı, gözlere yapılan bu dövmenin benzerlerinin vücudun farklı bölgelerinde yine iyileştirme amacıyla uygulandığını da belirtmiştir. Bu dövmelerin genellikle düz çizgi ya da nokta şeklindeki diğer dövmelerine kıyasla daha basit ve gösterişsiz motiflerden üretildiği ifade edilmektedir.

Fotoğraf 5: Sağaltma pratiği olarak göz kenarlarına yapılan dövme, Tüm köyü, 2014
(Fotoğraf: Ayşe Yeşim Demir)

Baraklar, genellikle çocuk sayısının fazla olduğu geniş ailelerden oluşur. Ataerkil ve atayerli bu toplumda “soyun devamlılığını sağlayacağı” düşünüldüğü için özellikle erkek çocuk sahibi olmak önemlidir⁶. Alan araştırmasında örneklerine rastlanmayan ancak katılımcıların “henüz unutmadıkları” dövme çeşitlerinden biri de bu konuyla ilgilidir. Erkek çocuklarının hayatta kalamadığını gören aileler tarafından, dövme bir sağaltma pratiği olarak kullanılmıştır. Bu dövme “ismi-l bekkar” ya da “ismi-l bikar” denilirdi. Bu dövmenin Harran’da aynı nedensellik örüntüsü içinde “Vesm-el Beggar” adı altında yapıldığı ve bu dövmeyle sahip kişilerle görüşüldüğü belirtilmiştir (Akalin, 2019). Dövmenin adı Arapçadan köken almaktadır. Kelime anlamı, “sabahlatanın adıyla (buradaki karşılığıyla yaşatan, ertesi sabaha çıkaran Allah’ın adıyla olarak yorumlanabilir)” olan “ismi-l bekkar” dövmesinin dualar eşliğinde yapıldığı belirtilmiştir; “ismi-l bekkar dövünü yaparken Arapça dualar okunurdu; Yırham abuk (babana rahmet), Yırham ummak (anana rahmet), Hılfallah aleyk (Allah seni affetsin)” (Güley, Mart, 2014).

“İsmi-l bekkar” dövmesi, yenidoğan erkek bebeklerine hayatta kalmaları ve kendilerinden sonra çok çocuk olması için yapılırdı. Eğer ailenin hiç çocuğu yok ise o halde erkek eşe çocuklarının olabilmesi için bu dövmenin yapıldığı belirtilmiştir:

6 Güneydoğu’nun genel aile yapısı akraba evliliklerini destekler (Sezen, 2005). Ancak Barak köylerinde, bu genel yapının aksine, aralarında kan bağı olmayan komşu köylerdeki kişilerle evlenerek akrabalık (hısımlık) kurmanın ve bu yolla akraba sayısını arttırmanın yaygın olduğu aktarılmıştır: “Baraklarda komşuluk olurdu. Kız alıp verilerdi” (Güley, Mart, 2014). Katılımcının aktarımı, bir taraftan bu akrabalık ilişkilerini ifade ederken diğer taraftan da eril tahakkümün gündelik yaşamdaki söylemlere nasıl yansıdığını örneklemektedir. Evliliğin “kız alıp vermek” söylemiyle tarif edilmesi bu açıdan önemli bulunmaktadır. Kandiyoti, Anadolu köylü hanesinde, gelinin konumunun erkek çocuk doğurması ve yaşının ilerlemesi ile yükseldiğini ileri sürmektedir (Kandiyoti, 2011). Alan araştırmasında, geniş aileleri barındıracak şekilde düzenlendiği görülen Barak evleri de bu çıkarımı destekler niteliktedir. Baraklarda ataerkil sistem hakim olmasına karşın, özellikle orta yaş üstü erkeklerin eşleriyle paylaşımcı ve eşitlikçi ilişki anlayışları da bu durumla açıklanabilir.

Erkeklerde dövü pek yoktu. Nenem rahmetliğin çocuğu olmazmış. İşte böyleleri için bir dövün vardır. Bir burnuna, bir yanağına bir de çenesine birer habbe, birer nokta. Bunun adına Araplar “ismi-l bekkar” derdi. Bu töremeyenin yani çocuğu olmayanın çocuğu olsun diye yapılırdı. Babamda bu dövün vardı. Bu kişinin kendisine değil, onun yaşayan çocuğuna (erkek çocuk) yapılırdı. Çocuk doğar doğmaz, ölmesin yaşasın diye bir de peşinden de çok çocuk doğsun diye bu döğün yapılırdı. Eğer bir adamın hiç çocuğu olmuyorsa ismi-l bekkarı kendi yüzüne yaptırır (Güley, Mart, 2014).

Bu dövme kapsamındaki katılımcı aktarımlarında “çocuk” kelimesi doğrudan erkek çocuğa işaret etmektedir.⁷ “İsmi-l bekkar dövmesini çocuklara bekar kızlar yaparlardı.” (Dursun, Mart, 2014). Burada dövme uygulayanın “bekar kız” olması vurgusu “doğurganlık beklentisi” ile ilgili bir seçime işaret etmektedir.

Otuz yıl önce yapılan bir araştırmada, Barakların sağaltma pratiklerinden birinin kadınlarda bele doğurganlık beklentisi ile ilgili yapılan dövme olduğu görülmektedir (Kadıoğlu, 1996). Ancak günümüzde bu dövmenin Barakların hatırlamadığı ve “toplumsal hafızadan silinmiş bir iz”e dönüştüğü söylenebilir.

Baraklarda cinsiyet kimliklerinin hegemonik “erkeklik” ve “kadınlık” biçimleri⁸ üzerinden aktarıldığı görülmektedir. Bu bakımdan alan araştırmasında, dövme geleneği gibi toplumsal yaşamın imleri bu şekilde belirginleşen “kadınlık” ve “erkeklik” öznelliklerinin bedenselleştirilmesi bağlamında izlenebilmiştir.

Marcos’a göre, beden maddiliği ve fizikselliği, bedensellik ve derin ikircikliliği üzerine çok şey söylenebilir, ama ‘doğal’, şekillenmemiş haliyle bedenden söz edilemez. Bireysel, canlı ve cinsiyetlendirilmiş olarak yaşanan beden daima kendisine tikel bir kimlik ve bedensel disipline ilişkin dinsel-kültürel beden disiplini, davranışı, sağlık ve güzelliği beklentileri yükleyen iç ve dış kuvvetler tarafından şekillendirilir. Bir ‘tabula rasa’ olmak bir yana, bedenlerimiz kültürel inşaların yerleridir. Bunların öngörüldüğü, düzenlendiği ve denetlendiği tikel tarz, bedenlerimizle; yaşayış, beden imgelerini yansıtış ve bedensel dönüşümleri deneyimleyiş tarzımızı derinlemesine etkilemektedir (Marcos: 2006, s. 19).

Baraklarda, dövme uygulamasının yaygın olduğu zamanlarda kadınların erkeklere kıyasla daha çok dövme yaptırdıkları aktarılmıştır. Alan araştırmasında, karşılaşılan dövmeli kişilerin

7 “Çocuk” kelimesinin genel olarak erkek çocuğu çağrıştırmadaki sebep babadan oğula geçen soy devamlılığında, erkek evladın soyun devam ettiricisi rolünde görülmesidir (Canatan vd., 2011, s. 547-548).

8 Butler’a göre, “toplumsal cinsiyet aksiyonu tekrar edilen bir performans gerektirir...Söz konusu tekrar, halihazırda toplumsal olarak tesis edilmiş bir dizi anlamın aynı performanslar üzerinden yaratılması, ‘cinsiyet, hakiki veya kalıcı erillik ya da dişillik’ gibi mefhumların ta kendilerinin de, toplumsal cinsiyetin performatif niteliğini gizleyen ve toplumsal cinsiyet biçimlenimlerini erkek egemenliğinin ve zorunlu heteroseksüelliğin kısıtlayıcı çerçevelerinin ötesinde çoğaltmaya yönelik performatif imkânları gözden uzak tutan stratejinin birer parçası olarak kuruldukları anlamına gelir” (Butler, 2014, s. 229-231).

tamamını kadınlar oluşturmaktadır. Katılımcılar eskiden az da olsa dövmeli erkeklerin olduğunu ancak bugün yaşayan erkeklerin hiç birinde dövme olmadığını belirtmişlerdir. Dövmeli erkeklerin hayatta olmadığını belirten bir katılımcı konuyla ilgili ironik bir çıkarsama yapmaktadır: “Bizde erkekler erken ölür, kadınlar çok yaşar” (Melek, Mart, 2014).

Katılımcılara göre, dövmenin yaygın olarak yapıldığı zamanlarda Baraklarda süslenmek, genç kadınlara yakıştırılan bir eylemdi. Ancak Barak kadınları kendilerini beğendirmek için her yaşta güzel görünmeyi önemsemişlerdi. Bu konuda, genç kadınlara uygulanmasında hiçbir sakınca görülmeyen ve ayıplanmayan dövmenin kalıcılığı önemli bir özellik olarak görülmektedir. Dövmenin ileri yaşlarında da kadınların bedenlerinde yer alacak olması ve böylelikle onların süslü ve bakımlı görünmelerini sağlaması, Barak kadınlarının dövmeye olan tutkusunu perçinlemiş gibi görünmektedir. Bu kalıcılığın uzun yıllar korunabilmesi için, Barak kadınları dövmeler işlenirken kullanılacak boya renk koyu renk vermesine de dikkat etmişlerdir (bkz. Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6. Çeneye ve dudağa yapılan dövme, Güneyse Köyü, 2014
(Fotoğraf: Ayşe Yeşim Demir)

Baraklarda kadın bedeni - özellikle yüzü- işlenmediği sürece yani herhangi bir süs belirtisi olmadan, -özellikle dövmesizken- bir erkek bedenine benzetilirdi: Eskiden dövmesiz kadınlara bunun döğünü yok, ne çirkinmiş derlerdi” (Zekiye, Mart, 2014). Erkek bedeninin süsleme işlemleriyle törpülenmesinin ise onun gücünü olduğundan daha az göstereceğine inanılırdı. Bu bakımdan erkek bedeninin sadeliğini koruması mühimdi. Baraklarda dövmenin

kadınlarda daha yaygın olmasına bu durum da gerekçe gösterilebilir. Bir katılımcı, dövmesi olmayan kadının gıyabında yapılan yorumları şöyle aktarmıştır: “Hele şuna bak, yüzüne bak şunun, erkek kimi (gibi), derlerdi. Dövünsüz olan kınanırdı ve dışlanırdı” (Güley, Mart, 2014). Benzer başka bir aktarımda ise dövmesiz kişinin doğrudan kendisine yapılan eleştiriler şöyle örneklenmiştir: “Dövmesi olmayana, erkek misin sen de dövmen yok, derlerdi” (Dursun, Mart, 2014). Burada “gruptan dışlanmamak” dövme üzerinden çekilen bedensel acıya katlanmanın itkin nedenlerinden biri gibi görünmektedir (bkz. Fotoğraf 7 ve 8).

Fotoğraf 7. Yaklaşık yüz yaşındaki dövmele bir kadın, Kemlim Köyü, 2014
(Fotoğraf: Ayşe Yeşim Demir)

Fotoğraf 8. Dövmeden korktuğu için sadece dudaklarına dövme yaptırabilmiş bir kadın, Keçebaş Köyü, 2014 (Fotoğraf: Ayşe Yeşim Demir)

DeMello'ya göre, Dünya'nın her yerinde insanlar güzellik, din ve sosyal yükümlülükler dolayısıyla kendi kültürel standartlarını karşılamak amacıyla bedenlerini değiştirirler. Yanı sıra insanlar karmaşık bir sistemin parçası olarak kişisel ve toplumsal kimliklerini yaratmak için bedenlerini süslerler (DeMello, 2011, s. 338).

Dövmeler, kadınlarda güzelliğin pekiştirilmesine yardım ederken diğer taraftan da acı çekilerek bedene nakşedilen bu dövmelere sahip kişilerin cesareti, gücü ve mukavemeti gösterilirdi. Bu bakımdan, Baraklarda güçlü ve dayanıklı görünmenin kadınlar arasında bir statü göstergesi olduğu da anlaşılmaktadır. Katılımcılara göre, kalıcı dövmeleri yaptıran Barak kadınları, dövmelerinin bedenlerinde uygulandığı bölgedeki dokuların yumuşaklığı-sertliği yani uygulanacak yerin zorluk derecesi ve bölgelerin çokluğu bakımından güçlü ya da zayıf olarak nitelendirilirdi (bkz. Fotoğraf 9).

Fotoğraf 9. Süslenmek amacıyla yapılan Barak dövmesi, Şivip Köyü, 2014
(Fotoğraf: Ayşe Yeşim Demir)

Dövmenin Terkedilişi

“İnsan bedenini özellikle de deriyi tıpkı yarıgeçirgen bir hücre zarı gibi, gerektiğinde kendini dışarıya açıp kapatabilen, istediğini alıp, ihtiyacı olmayana dışarıda bırakan bir koruyucu olarak değerlendirir” (Dökmen, 2010, s. 15-22). Tarihsel süreçte dövme, kimi zaman köleleri halkın geri kalanından ayırt edebilmek için kullanılmıştır (bkz. Scheinfeld, 2007); kimi zaman isyankar alt sınıfı temsil etmiş (bkz. Allhoff, 2004, s. 97), kimi zaman bir sanat anlayışının parçasına dönüşmüş (bkz. Sanders ve Vail, 2008); kimi zaman dini nedenlerle uygulanmış (bkz. Yenipınar ve Tunç 2013, s. 92-94), kimi zaman da dindar kesimler tarafından reddedilmiştir (bkz. Scheinfeld, 2007). Katılımcılara göre, Baraklar da dövme uygulamasının devam ettiği zamanlarda dövmeyi sevmiş, benimsemişlerdir. Barak Ovası'nda dövme pratiği

uzun süre devam etmiştir ancak zamanla ova sakinleri tarafından terk edilmiştir. Dövmenin son taşıyıcılarından biri bu durumu şöyle aktarmıştır: “(Dövmeli kişileri kastederek) Şimdi kimse kalmadı, rahmetli oldular. Bir tek biz kaldık” (Safiye, Mart, 2014).

Bundan altmış yıl öncesine kadar birçok kişide görülebilen bu dövme, bugünlerde yalnızca ileri yaşlarındaki kadınlarda görülebilmektedir. Bu noktada katılımcın bahsettiği bazı hususlar öne çıkmaktadır. Örneğin bir katılımcı dövmenin günah olması gerekçesiyle terkedildiğini belirtmiştir:

Benim anam Arap'tır. Anamın da çenesi dövünlüydü. Ben dövünü dövdürelî yetmiş seneyi geçmiştir. Zorla kulağımı, burnumu deldiler. Dövüleri dövdüler. Şu alnımdaki, gözümün yanındaki dövünleri sevmem (Şifa için yaptırdığını belirtiyor). Yeniler günah, diyorlar, yaptırmıyorlar. Allah'ın yarattığı sıfatın üstüne işlendiği için günah der yeniler. Bizim zamanımızda günah değildi. Sonra sonra günah dediler bence dövün yapmaktan bu yüzden vazgeçildi. 40-50 senedir dövün yapmak bırakıldı (Güley, Mart, 2014).

Bu aktarımın devamında Gurbetlerin bugün neden Barak Ovası'nda olmadığı da anlaşılır hale gelmektedir:

O zamanlar dövüncüler işsiz kaldıkları için yakınlarıydı. O zaman anladım dövmenin modasının bittiğini. O yüzden şimdi tek yaşlılarda dövün var. Bizim zamanımızda çocuk, genç, ihtiyar, avrat, erkek herkeste dövün vardı. Arap kadınlar süs için dudaklarını bile dövdürürdü, dudakları mavi olurdu. Ellere, kollara, ayak bileklerine halhaller neler neler yaparlardı. Şimdi onlarda bile yapan kalmadı. Bes (sadece) ihtiyarlarda kaldı (Güley, Mart, 2014).

Bazı katılımcılar ise dövmenin “günah” olarak görülmesinin yanı sıra bu dövmenin Araplardan geldiğini dolayısıyla “Arap kadınları ile karıştırılmak”, “Arap zannedilmek” istemediklerini dövmenin terkedilme gerekçeleri arasında göstermiştir:

Bir amcamın kızında bir bende vardı. Sonra modası geçti. Bizim çocuklarımız yaptırmadı. Ninem vardı, O çok severdi bu dövmeleri. Hiç akli yokmuş, O istemiş bana dövme yapılmasını. Ne gerek vardı, keşke olmasaydı bu dövme bende. Beni bu dövmeler yüzünden Arap sanıyorlar. Rahatsız oluyorum (Emine, Mart, 2014).

Bir katılımcının dövmenin terkedilmesine ilişkin aktarımında “Türklük” vurgusu dikkat çekicidir:

Ben Suriye'de büyüdüm, sülalem Türk benim. Bu dövme şimdi bir tek bende var. Bu Arapların süsüymüş. Kızlarım gençken modası bitmişti. Bu yüzden onlar istemedi. Komşular bana kızarlardı: neden yaptırdın, derlerdi. Günah, derlerdi. Bu bize Araplardan geçmiş. Bu dövmenin hikmetiyle mi çocuk olacak ki? Türkler günah diye diye bıraktılar (Melek, Mart, 2014).

Bu ifade aynı zamanda dövmenin işlevselliğinin de sorgulanmaya başladığına ve dövmeye yönelik anlayışın değiştiğine işaret etmektedir. Aktarımlarda görüldüğü gibi, dövmenin yapılışı ve terkedilişinde ortak bir nedenselliğin -gruba aidiyet ve gruptan dışlanmamanın-varlığı dikkat çekmektedir.

Geleneksel dövmeye pratiğine ilişkin yapılmış güncel çalışmalara bakıldığında Anadolu'da genel olarak geleneksel dövmeye pratiğinin geçmiş dönemlere göre azaldığı ve günümüz gençlerinin bedenlerinde dövmenin bulunmadığı söylenebilir (Çağlayandereli ve Göker, 2016; Akalın, 2019). Ancak dövmeli kişilerin güncel demografik durumuna bakıldığında Barak bölgesinde dövmeye pratiğinin terkedilmesi diğer şehirlerden daha önce gerçekleşmiş gibi görünmektedir.

Barakların göçmen geçmişlerine dair aktarımların arasında şu ifadeler rastlanmıştır: “Urfa’da Karakeçi aşiretinin yanına yerleşmişiz. Onlar bizden çok daha önce oraya yerleştikleri için Kürt olmamalarına rağmen onlar Kürtçe konuşurlar. Oysa Osmanlı devleti o bölgeleri Türkleştirmek için onları Urfa’ya yerleştirmiş” (Abdullah, Mart, 2014). Burada, komşusu olan (en azından) bir şehirle Gaziantep’in etnik yapısına ilişkin farkları kısmen izlemek mümkün hale gelmektedir. Gaziantep’te yaşayan Türkmenlerin kendilerini “Türk” olarak nitelendirmelerine karşın, Gaziantep’liler için “Türkmenler” farklı bir etnisiteyi ifade ederler (bkz. Aydın, 2012, s. 7).

Baraklarda, kozmetik ürünlerinin köylere ulaşması da modası geçen dövmenin terkedilmesinin nedenlerinden biri olarak ifade edilmektedir:

Bizim annelerimizde vardı. Bizim yaşitlarımızda kalmadı dövmeye yaptıranlar. Bizim zamanımızın genç kızları kendilerine dövmeye layık görmedi. Biz yeni gençlerde pek dövmeye görmedik. Bizim gençliğimizde bu dövmeye işi kalmadı. Yaralanması da hoşlarına gitmiyormuş. Artık kozmetik geliştiği için, o kozmetik ürünleriyle süslenmeye başladılar (Cemile ve Asaf, Mart, 2014).

Katılımcılardan bazıları, yörelerindeki bu yeni süslenme anlayışını “şehirli süsü” olarak nitelendirmiştir: “Günah dediler, modası geçti, beğenmiyorlar artık. Eskiden gelin at üstünde gezerdi, olurdu, biterdi. Şimdi köy gelinleri bile şehirde salon düğünleri istiyorlar. Şehirli süsü yapıyorlar” (Zekiye, Mart, 2014).

Kozmetik sanayisinin gelişmesi ve kozmetik ürünlerin köylere ulaşmasının neticesinde Baraklar acılı güzellik yöntemlerinden kolaylıkla uzaklaşmışlardır. Bu bakımdan yaşam koşullarının ve imkanların değişmesinin dövmeye kopuş sürecini hızlandırdığı söylenebilir: “Eskiden pudra, boya yoktu bu dövmelerle süslenirdik. Bu boya çıktıktan sonra ne diye ziyete girelim, dediler, bizim gibi iğnenin altına yatmadılar hem de günah, dediler. Bana kalırsa da bu yeni süs günah. O dudağa sürülenler falan günah” (Dursun, Mart, 2014).

Dövmesi olmayan ve nispeten genç (orta yaşlı) yöre sakinlerinin dövmenin terkedilişine yönelik görüşleri şöyledir:

Eskiden günah bilen mi vardı? Bunlar Barak Ovası'nda Araplardan kalma bir gelenektir. Esas göçerlerden gelmez bu adet. Suriye'ye de gittik biz. Onlarda bizim yaşlılarımızda var ama daha gençleri orada da dövme yapmayı bırakmış gibi görünüyor (Cemile ve Asaf, Mart, 2014).

Buradan, Barak yöresinin Suriye sınırlarında kalan kısmında da –Türkiye sınırından daha geç olmakla birlikte- dövmeden kopuşun olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcı aktarımlarından ve literatürden (Tanyol, 1952; Zeyrek, 2009; Aydın, 2012) Barakların Osmanlı Dönemi'nde Anadolu topraklarına yerleştikleri anlaşılmaktadır. O dönemin Anadolu'sunda Araplar ile benzeşmek, Barakların muktedir çoğunluğunu oluşturan “Türkmen”leri rahatsız etmemiş gibi görünmektedir. Ancak Cumhuriyet'in ilk birkaç on yılından sonra Barakların dövmeyle olan ilgisinin azaldığı anlaşılmaktadır. Anadolu dövme geleneğinin, en azından Gaziantep Barakları tarafından, terkedilmesinde farklı kimlik tezahürlerini yok etmek üzere -Bourdieu'cu bir yaklaşımla- üst kimliği önceleyen sembolik şiddetin etkili olduğu söylenebilir. Bu bakımdan dövmenin bu toplulukta üst kimliğe bağlanma ve uyumu içeren bir politik yönelim sonucunda, stratejik olarak terkedilmiş olabileceği düşünülmektedir. Araştırmanın verilerine göre, günümüzde Barak Ovası'nda yaşayanlar etnik farklılıklara rağmen kendilerini genellikle Türk üst kimliği ile tanımlamaktadır. Bir katılımcı bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Biz Türk'üz, Türkmen'iz” (Hatice, Mart, 2014).

Göç yolları ve süreçleri değişse de göçmen Türkmenlerin Türkiye'yi “anayurt” olarak görme eğilimleri güncel çalışmalardan bilinmektedir (bkz. Büyüksaraç, 2017). Bu görüş Türkiye'nin modern devlet yapısında da öne çıkan “devlet baba” ve “anayurt” retorikleri ile uyumludur (bkz. Delaney, 1995). Burada “anayurt”, “kadın ve toprak” analojisinden hareketle cinsiyetlendirilmiş kimlikler üzerinden okunmaktadır; bu yaklaşım ile sorgulandığında “kadınlık”ın ve “kadın bedenleri”nin Türkiye'de Türk-üst kimliğini korumak üzere mühim bir araçsallığı olduğu görülür (bkz. Delaney, 1995). Donnan ve Wilson'ın aktarımı ile kadın bedeni bu bakışla sembolik olarak toprağı çağrıştırır ve ulusal kimliğin yetiştirildiği araziler olarak anılır (Wilson ve Donnan, 2002). Bu anlamda dövmenin terkedilişinde “kadınlık” üst kimliğe bağlanma ve yerleşimi kalıcı kılma konusunda öne çıkmaktadır.

Sonuç Yerine

Bedene uygulanan mütilasyon ve/veya modifikasyonlar zaman içerisinde ve toplumlar arasında çeşitlilik gösterebilir. Anadolu'daki yaygın anlayışına nazaran dövmenin Baraklar tarafından pek çok farklı anlam ve gerekçeyle kullanıldığı görülmektedir. Geleneksel Anadolu dövmesinin Baraklardaki konumlanışına bakıldığında dövmenin Baraklara “Gurbet” adı verilen “gezgin bir Çingene grup” aracılığıyla ticari amaçlarla getirildiği ancak süslenme modası olarak alınan dövme pratiğine zamanla mistik ve tinsel yeni anlamların

yüklendiği görülmüştür. Geleneksel Anadolu dövmesinin Barak yöresindeki örneklerine, yaşlı kadınlarda ulaşılmıştır. Kadınlarda dövmeye geçiş ritlerini animasatır şekilde çocukluk, -yoğunlukla ve özellikle- ergenlik ve ilk gençlik yıllarında işlenmiştir. Baraklarda kadınlar için süslenmek ancak genç yaşlarında uygun görülürken ileri yaşlarına da kalabilecek şekilde dövmeye yoluyla süslenmek Barak kadınları için cazip hale gelmiş olabilir. Süslenme yoluyla sosyal statüyü arttırmak ve grubun daimi kabulünü kazanmak da bu acılı pratiğin kadınlar için katlanılır hale gelmesini sağlamış olabilir. Dövmenin uygulanageldiği zamanlarda, Baraklarda resmedilmemiş, işlenmemiş ve törpülenmemiş bu bakımdan “çıplak” bir beden genellikle erkek bedenini çağrıştırdığı anlaşılmaktadır. Kadının ise nakşedilmiş, abartılı süslerle bezenmiş, yeniden yorumlanmış bir bedene sahip olmasının beklendiği ortaya çıkmıştır. Baraklarda “kadının erkeğe benzemesi”nin “rahatsız edici” bulunuşu, “erkeklik” ve “kadınlık” açısından belirginleşen cinsiyet kimliklerini üreten görüşe dayanır gibi görünmektedir. Nispeten az tezahürünün olduğu “eril dövmeler”in ise ataerkil sisteme uygun olarak daha ziyade “erkek” üzerinden “soy devamlılığını sağlamak” üzere üretildiği görülmüştür.

Araplardan geçtiği belirtilen dövmeyi oluşturan işaretlerin anlamları Baraklar tarafından bilinmemektedir. Dövmeye motiflerinin sembolik anlam ilişkisinden kopuş bir taraftan “Araplara benzememek” konusunda gösterilen hassasiyetin bir ifadesi olabilir. Diğer taraftan dövmeye pratiğinin kökeninin, işaretlerin anlamının unutulacağı kadar eski tarihlere dayandığı düşünülebilir. Anadolu dövmeye geleneği ile ilgili literatürde yer alan çalışmalar bu fikirleri destekler niteliktedir.

Baraklarda uygulanan geleneksel dövmeye zaman içinde modası geçtiği söylenen bir ürün gibi yorumlanıp terkedilmiştir. Baraklar daha önce “günah” olarak görmedikleri dövmeye, zamanla bedene zarar veren “lüzumsuz” bir pratik gözüyle bakmaya başlamışlardır. Ayrıca katılımcıların çoğunluğunun “Araplar ile karıştırılmaktan” rahatsız oldukları aktarılmıştır. Öyle ki dövmeye, bazı taşıyıcıları tarafından -neredeyse kezzapla çıkarılmak istenecek kadar- küçümsenen bir pratiğe dönüşmüştür. Artık dövmeye, “günah” olarak görülen ve kendilerinden önceki kuşakların “cahillikle” yaptırdığı düşünülen bir uygulama olarak anılmıştır. Burada, göçmen bir grubun yerleşik düzen içinde azınlığın yahut “muktedir” çoğunluğun üyesi olmak konusunda itkin ve stratejik bir seçiminin olduğu ve üst kimliğe dahil olmanın kalıcı tesisi için beden anlayışının değiştirildiği söylenebilir. Diğer taraftan sanayileşmenin kazandırdığı kozmetik ürünler aracılığıyla, acı çekmeden süslenmek dövmenin terkedilmesini kolaylaştırmış gibi görünmektedir. Sağaltma maksadıyla uygulanan dövmelerin terkedilmesi ise uluslaşma sonrası değişen politik yönelimler ve sağlık teknolojisi, tıp, medikal sanayideki vb. gelişmelerin etkisiyle açıklanabilir. Dövmenin uygulanışı ve terkedilişinde inşa edilen “kadın kimliği” ise bir zamanların göçmen topluluğunun kendisine yurt (burada anayurt demek de uygun düşebilir) edinmekteki gayretinin bir tezahürü olarak yorumlanabilir.

Teşekkür: Çalışmama yol göstericilikleri ile katkı sağlayan kıymetli hocalarım Oya Topdemir Koçyiğit, Güldem Baykal Büyüksaraç, Gül Özsan ve Ecevit Barış Özener'e teşekkürlerimi sunarım.

Bilgilendirilmiş Onam: Katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar finansal destek beyan etmemiştir.

Acknowledgement: I would like to thank my professors Oya Topdemir Koçyiğit, Güldem Baykal Büyüksaraç, Gül Özsan, and Ecevit Barış Özener for their guidance and insightful feedback to this study.

Informed Consent: Written consent was obtained from the participants.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: Author declared no financial support.

Kaynakça/References

- Akalın, E. O. (2019). Şanlıurfa'nın Harran İlçesi'nde Dövme Geleneği. *Folklor Akademi Dergisi*, 2(3), 422–439.
- Allhoff, F. (Ed.). (2012). *Tattoos: Philosophy for Everyone, I Ink, Therefore I Am*. İngiltere: Wiley-Blackwell.
- Aydın, S. (2012). "Türkiye'nin Etnik Yapısı", 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Begiç, N. ve Çapık, H. Ö. (2020). Anadolu Toplumunda Damga/Tamga/Dövme: Mardin Örneği. *Millî Folklor Dergisi*, 16(126), 153–174.
- Bourdieu, P. (2015). *Erişim Tahakküm* (B. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Butler, C. (2014). *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Büyüksaraç, G. B. (2017). Trans-Border Minority Activism and Kin-State Politics: The Case of Iraqi Turkmen and Turkish Interventionism. *Anthropological Quarterly*, 90(1), 17–53.
- Canatan, K. (Ed.). (2011). *Beden Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Yayınları.
- Çağlayandereli, M. ve Göker, H. (2016). Anadolu Dövme Sanatı; Tunceli İli Örneği. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 2545–2562.
- Çerikan, F. U. ve Alanko, M. R. (2016). Dövme'nin Çeşitli Dillerdeki Etimolojisi ve Kısa Tarihi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Ek1), 166–193.
- DeFrees, M. (1987). Imaginary Ancestors: The Giraffe Women of Burma. *Northwest Review*, 25(3), 433.
- Delaney, C. (1995). *Naturalizing Power: Essays in Feminist Cultural Analysis*. In S. Yanagisako & C. Delaney (Eds.). *Father State, Motherland, and the Birth of Modern Turkey* (pp.178-200), New York: Routledge.
- DeMello, M. (2011). Blurring the divide: Human and animal body motification. Mascia-Lees, F. E. (Ed.). *A Companion to the anthropology of the body and embodiment* (pp. 338-352). England: Wiley-Blackwell.
- Deter-Wolf, A., Robitaille, B, Krutak, L., & Galliot, S. (2016). The World's Oldest Tattoos. *Journal of Archaeological Science: Reports*, 5, 19-24.

- Donnan, H. ve Wilson, T. M. (2002). *Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları* (Z. Yaş, Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dökmen, Ü. (2010). *İnsanın Korunakları 1: Deriden Kültüre*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Eco, U. (2012). *Güzelliğin Tarihi* (A. C. Akkoyunlu, Çev.). İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Fırat, M. (2017). *Kaybolan İzler - Güneydoğu'da Geleneksel Dövme ya da Dek ve Dak*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Foucault, M. (2011). *Özne ve İktidar* (I. Ergüden ve O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2013). *Cinselliğin Tarihi* (H. U. Tanrıöver, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hazar, M. (2006). Mardin "Kızıltepe-Bozhöyük" Yöresinde Beden İşaretleri. *AKADER Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, (8), 293-305.
- İlkkaracan, P. (Ed.). (2011). *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik*. (E. Salman, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kadioğlu, N. (1996). *Anadolu'nun Bazı Yörelerinde Dövme Adeti ve Bu Adetin Çağdaş Yaşamdaki Yeri*, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu, Bildiriler 1, Ankara: Hagem Yayınları, 222-227.
- Kandiyoti, D. (2011). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Karatay, S. K. (2018). Aksaray'da Unutulan Bir Gelenek "Dövme Sanatı". *Journal of Awareness*, 3(Özel), 151-156.
- Keser, U. ve Özdemir, M. (2018). Kıbrıs'ta Azınlıklar: Ermeniler, Maruniler ve Gurbetler. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 17(35), 317-344.
- Ko, D. (2001). *Every Step a Lotus: Shoes for Bound Feet*. University of California Press.
- Le Breton, D. (2010). *Acının Antropolojisi* (İ. Yergüz, Çev.). İstanbul: Sel Yayınları.
- Le Breton, D. (2011). *Ten ve İz: İnsanın Kendini Yaralaması Üzerine* (İ. Yergüz, Çev.). İstanbul: Sel Yayınları.
- Le Breton, D. (2018). *Yüz Üzerine Antropolojik Bir Deneme* (O. Türkay, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Le Breton, D. (2019). *Bedene Veda* (A. U. Kılıç, Çev.). İstanbul: Sel Yayınları.
- Longman, C., & Bradley, T. (2016). Lip-Plates, "Harm" Debates, and the Cultural Rights of Mursi (Mun) Women. In *Interrogating Harmful Cultural Practices* (pp. 183-206). New York: Routledge.
- Marcos, S. (Ed.). (2006). *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet* (B.Şafak, İ. Çayla, S. Özbudun, Çev.). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Öncül, K. (2012). *Kültürümüzde Dövme Geleneği*. Kafkas Üniversitesi Türk Halkbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Öztürk, R. (2009). *Kıbrıs Gurbetlerinin Gizli Dili. Kıbrıs Konuşuyor, Kıbrıs Ağız Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kesit Yayınları, 229-241.
- Salvador-Amores, A. I. V. (2002). Batek: Traditional Tattoos and Identities in Contemporary Kalinga, North Luzon Philippines. *Humanities Diliman: A Philippine Journal of Humanities*, 3(1).
- Sanders C, R., & Vail, D. A. (2008). *Customizing The Body The Art and Culture of Tattooing Philadelphia: Temple University*.
- Scheinfeld, N. (2007). Tattoos and religion. *Clinics in Dermatology*, 25(4), 362-366.
- Sezen, L. (2005). Türkiye'de Evlenme Biçimleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(27), 185-195.

- Tanyol, C. (1952). Baraklarda Örf Adet Araştırmaları. *Sosyoloji Dergisi*, (7), 71–108.
- Vigarello, G. (2013). *Güzelliğin Tarihi* (E. Ataçay, Çev.). Ankara: Dost Yayınevi
- Yenipınar, U. ve Tunç M. S. (2013). *Beden Yazıtları: Güneydoğu Anadolu Geleneksel Dövme Sanatı*. İzmir: Etki Yayınları
- Zeyrek, G. (2009). Barak Türkmenleri. (Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=cLkWWFjEKK6DQv2ORmYQww&no=fvZUwWknD6MdMTQL9CYS3g>

